

לענין הלכה

הערות מעשיות בהל' שבת

גליון 346

גליון זה מודפס לעורך לב המעיין בלבד ולא לסמוך עליו למעשה

ליבון, ורק לגבי מי שמקפיד על כך יש בזה תורת מלאכת ליבון עכ"ד.

וע"ע בשבות יצחק (י"ד מלאכות פלי"ג עמ' שפג) שכתב שאם אינו מנער מפני שהוא נחפז לדרכו והולך מתוך תקוה שלא יבחינו בזה, לא חשיב אינו מקפיד. והביא שם בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל דמסתבר שכל שמפריע לו ללכת כך מקרי מקפיד. מקפיד משום כבוד שבת: עוד כתב בשש"כ (שם סעי' כט בשם הגר"ש אויערבך זצ"ל) בגד שבדרך כלל אין בעליו מקפיד ולובשו גם כשאינו נקי, אלא שעכשיו מנערו מפני כבוד השבת או מפני כל מאורע אחר, דינו כדן בגד שאין מקפידים עליו. וע"ע בחוט שני (שבת פלג עמ' ריא) שכתב שאם יש לו סיבה מסויימת להקפיד כגון שהולך להקביל פני אדם חשוב, יש לדון אם מיקרי מקפיד כיון דהשתא הוא ענין בפני עצמו.

[וע"ע בשבות יצחק (שם עמ' שפו) שביאר בדברי הפסקי רי"ד והשפת אמת שכתבו והוא דקפדי עליהו בחול, והתירו בגמרא באופן שאינם מקפידים וניערו רק לכבוד שבת].

וכתב בשבות יצחק (שם) דכל זה היינו רק באופן שהיה לובש בגד זה בימות החול בלי להקפיד עליו, וגם בשבת אינו מרגיש אי נעימות ללובשו כך, אלא שמנער בשביל כבוד ותוספת יופי, אבל כאשר מרגיש אי נעימות ללובשו כך, מפני שבבגד של שבת ניכר יותר חסרון הנקיות, שפיר חשיב מקפיד.

להניח כובע ובגדיו במקום שמור

כתב המ"ב (שם ס"ק ו) וטוב ליהרהר כשבא שחרית בשבת לבחמ"ד להניח כובעו ובגדיו במקום שמור כדי שלא יפלו לארץ ויעלו אבק עליהם ויבא לחילול שבת.

בחורים שמקפידים על כובעים: והשאלה מצויה יותר בבחורים שבדרכם להקפיד יותר על אבק בכובעים, וצריכים ליהרהר להניח הכובע במקום שמור וכנ"ל.

תשובה לשאלה הנ"ל האם יש מצות תוכחה למנוע חבירו מאיסור הסרת אבק מבגד: לפום ריהטא צריך לומר לחבירו להפסיק כיון שמדינא משמעות המשנה ברורה שיש איסור מדינא לנקות בגד מעפר בשבת אם מקפידים עליו. אכן עדיין יש לעיין בזה וראה בהערה².

¹ אם זה במקום שלא ישמעו לו אומרים בזה מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין (כיון שניקוי אבק מבגד אינו מפורש בתורה). וע' בבה"ל ס' תר"ח סעי' ב ד"ה חייב שהביא את דברי הספר החסידים שמצות תוכחה היא דוקא באיש את אחיו שלבו גם בו אבל משיהו אחר שאם יוכיחנו ישנאהו וינקום בו פטור מלהוכיחו.

² לדברי הארחות שבת שגדר מקפיד היינו שאינו יוצא כך לחוץ. ולפי זה רק מי שמכיר את הבן אדם שהוא סוג אדם שמקפיד על דבר זה יש חובת תוכחה, ואם לאו יתכן שיכול לדון לזכות מעשה חבירו שמסיר אבק, כיון שבאמת אינו מקפיד, והיה יוצא לחוץ גם אם אבק (במקום צורך).

³ לדברי המ"ב ובה"ל (ראה שב סעי' א ד"ה לחש ע' להלן הערה ג) יש משמעות שדוקא בגד חדש, אבל אם אין הבגד חדש, יש יותר מקום להקל בזה שאין אנו בקיאים בין חדש לישן.

⁴ להנהיגין כדברי השו"ע ע' בשו"ת אור לציון (ח"ב - הערות פרק כד - הערה א) שכתב יש לחוש לזה ולא כתב שזה איסור מדינא וז"ל עכ"פ נכון לחוש לדעת רש"י, שכן היא ג"כ שיטת ר"ח שם, שדבריו דברי קבלה (ראה ברא"ש בסוף פ"ק זנדה, וראה עוד בשם הגדולים להחיד"א ערך ר"ח). וראה במבוא הספר בענין ב' שנתבאר שבכגון זה יש להחמיר אף שדעת מרן להקל ע"ש. אלא שמ"מ משום כבוד הבריות ינער את הבגד כלאחר יד, דאינו אסור אלא מדרבנן. (וע"ע

כתב הרמב"ן פ' בהר (כ"ה ב') בקרא דשבת לד' ז"ל "ולשון הברייתא בתו"כ שבת לד' כשם שנאמר בשבת בראשית כך נאמר בשביעית שבת לד' וכו' והנה כאן עוררו אותנו על סוד גדול מסודות התורה וטעם שבת לד' כיום השבת וסוד ימות עולם רמוז במקום הזה כו' והנה הימים רמוז לאשר ברא במעשה בראשית והשנים ירמזו לאשר יהיה בבריאת כל ימי עולם", ע"כ.

ובתחילת השנה הבאנו בעיקר הלכות שביעית המצויות, וכעת הזמן גרמא של שנת השבע להביא הל' שבת המצויות, וכמו שמצינו שבמוצאי שביעית בן דוד בא בזכות השביעית, ה"ה ישראל נגאלין בזכות שמירת שבת.

הסרת אבק מבגד בשבת

שאלה: הרואה חבירו מסיר אבק מעל בגד, האם יש מצות תוכחה להפסיקו מחשש חילול שבת.

תשובה: יש לברר באיסור של ניעור אבק מעל בגד האם הוא איסור מדינא או האם יש על מי לסמוך מדינא, שאם יש על מי לסמוך מדינא, והוא סומך על דעת המקילין אין מצות תוכחה (וכל שכן שיש לחוש לזה במעמד אחרים שיש בזה משום חשש מלבין פני חבירו) וראה להלן.

איסור להסיר אבק מבגד

כתב הרמ"א (סי' שב סעי' א) י"א דאסור לנער בגד מן האבק שעליו, אם מקפיד עליו, וטוב לחוש לדבריו (רש"י וא"י). אבל מותר להסיר הנוצות מן הבגד בשבת.

להסיר האבק מבגד שמקפיד עליו הוא חשש חיוב חטאת: ועי' המ"ב (שם ס"ק ו) שהביא באליה רבה שכתב שמדינא יש איסור בזה, כי הרבה ראשונים סוברין כשיטת רש"י (שמנער אבק חייב חטאת) ומכל מקום נראה דיש לסמוך על דעה ראשונה להקל על ידי אינו יהודי, ובפרט דאיכא לפעמים משום כבוד הבריות בזה.

נמצא שהמשנה ברורה הקיל רק בשתי צירופים (1) אמירה לנכרי, (2) כבוד הבריות.

אכן אם המנער ע"י ישראל צריך לחשוש לזה מדינא^א ואסור לנער הבגד.

וכן כתב בשש"כ (פט"ו סעי' כח) בגד שהתלכלך באבק - אם הוא בגד שרגילים להקפיד על נקיונו, אסור לנער או להסיר את האבק שעליו. אך אם הוא בגד שאין רגילים להקפיד על נקיונו, מותר לחבוט ביד רכה או במטלית יבשה, או לנערו במעט, כדי להסיר ממנו את האבק, אבל אסור לשפשפו או לנערו בחוזק רב, וכן אסור את האבק במברשת.

גדר אינו מקפיד שמותר לנקות

כתב המשנה ברורה (ס"ק ב) אינו מקפיד פ' שפעמים לובשו בלא ניעור. ועי' בס' ארחות שבת שכתב (ח"א פ"י"ג סעי' כה) בגד שהתלכלך מאבק, אם האדם מקפיד על כך, ואינו יוצא לחוץ בלי לנקות את הבגד, אסור לנערו בשבת משום איסור ליבון. והוא הדין שאין לשפשף את הבגד בידו או במטלית או במברשת כדי להסיר את האבק. ואם הוא אדם שאינו מקפיד על ניקוי הבגד, והוא עשוי לצאת בחוץ בלי לנקותו, מותר לנער את הבגד, משום שליבון הבגד מאבק אינו פעולה חשובה של

^א דהיינו לשיטת רש"י שיש חיוב חטאת בניעור האבק, ובבגד שמקפיד עליו שיש בו משום כיבוס.

אותה תחת זרם מים על מנת לנקותה אם אינו משפשף אותה בידיו, אך צריך להזהר שלא לשרות את שרוכי הנעל במים, וכן אין לשרות את הנעל במים אם יש בה בד או חוטים שיש לחוש בהם שמא יבוא לידי סחיטה. אך **אסור לשפשף בידו** כדי להוריד את הלכלוך, משום שהשפשוף הנעשה במים נחשב לכיבוס (ע' ארחות שבת פ"ג סעי' טו).

לגרד בסכין: מותר לגרד את הבוץ הלח מהנעל בסכין או במגרדת העשויה לכך ובתנאי שלא יקנחנה בחזקה משום איסור ממחק (ע' מ"ב ס' שב ס"ק כו, ארחות שבת שם סעי' טז).

דיני מוקצה

מפתח שאינו ראוי לשימוש

מפתח שאינו ראוי לשימוש כלל כגון שהחליפו את המנעול של הבית הרי הוא מוקצה כשאר שבירי כלים שאינם ראויים לשימוש (ראה ארחות שבת פ"ט סעי' קסד, מאור השבת (ח"ב עמ' תקסג)).

מפתח שנמצא במקום שאינו ראוי לשימוש

מי שנסע מחוץ לעיר ועמו צרור מפתחות של ביתו, אין המפתחות אלו מוקצה אף שאי אפשר כעת להשתמש בהם מחמת איסור ההליכה חוץ לתחום (ארחות שבת שם סעי' קסה).

טלטול צרור מפתחות

צרור מפתחות שיש בו מפתחות של היתר ומפתחות של איסור, כגון מפתח של הבית ומפתח של מכונית, (או מפתח ישן שאינו ראוי לשימוש), אין לאחוז את כל הצרור בידיו ולטלטלו, כיון שמטלטל את המפתח האסור בידיו והרי זה טלטול גמור (ארחות שבת שם סעי' שיא).

לאחוז בטבעת המפתח: אך מותר לאחוז בטבעת שבה תלויים המפתחות ולטלטל את כל הצרור אם הטבעת נעשית בסיס להיתר ולאיסור והמפתחות של ההיתר חשובים יותר, ונמצא שהמפתח האסור מיטלטל בטלטול מן הצד (ע' ארחות שבת שם). וכן מותר לאחוז במפתחות ההיתר ולטלטל באופן זה את הצרור¹ (שם).

להסיר המוקצה מבעוד יום

דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל שלכתחילה צריך להפריד את המוקצה מבעוד יום כדי להימנע מטלטול מן הצד (שבות יצחק ח"א ריש פ"ב, וכן ע' בשש"כ פ"כ סעי' עט מהדו"ח). וכן עצה טובה קמ"ל בצרור מפתחות שיש בו מפתחות מוקצה שיסירים לפני שבת, שבלאו הכי עלול להיכשל בטלטול מוקצה ח"ו.

לתרומות הערות והארות – 089285647

נא להשאיר הודעה

(מ. הרסקין מודיעין עילית)

ניתן לקבל הגיליון במייל: g089285647@gmail.com

ובן הגיליון 'ללמוד ולקיים' על סדר הדף היומי

"קו בארבע אמות" 0722-549-661

דף היומי: ענינים מעשיים - שלוחה 1,2

שיעור יומי על הל' שכנים בשלוחה 6,8

¹ וביאר בארחות שבת (שם) שאף אם ישנה השתמשות מסוימת ששייך לעשות עם מפתח זה מ"מ אין בני אדם רגילים לשומרו לצורך זה והרי הוא כמחט שנשבר חררה או עוקצה שמבואר בשו"ע (ס' שם סעי' יא) דהוה מוקצה. ואם אדם זה עשוי ליתן מפתח כזה לילדים לשחק בו אפשר שלא הוה מוקצה (שם).

² טעם ההיתר משום שהמפתח עצמו ראוי לגמרי לשימוש, ולאחר שבת אכן ישתמש בו, רק מסיבה חיצונית אין אפשרות מצויה כעת, וכל כה"ג לא בטלה ממנו תורת כלי (ארחות שבת שם).

³ ע' ס' שש"כ פ"כ הערה רנד ובהוספות לה"ג שהגרש"ז אייערבך זצ"ל מסיק דדין מפתח של מכונית כדין מוקצה מחמת חסרון כיס ואין היתר לטלטלו אפילו לצורך גופו ומקומו, אמנם גם אם המפתח היה נחשב ככלי שמלאכתו לאיסור היה אסור לאחוז בכל הצרור ולטלטלו כיון שאין זה טלטול לצורך גופו ומקומו (שש"כ הערה ע"ה). ובזמננו מצוי מפתח מכונית חשמלי.

⁴ וכתב בארחות שבת (שם הערה תנו) שאם צרור המפתחות נמצא בכיס הבגד שהאדם לבוש בו מותר לילך כשהצרור בכיסו ואין זה נחשב כמטלטל את האיסור בידים. ואם אינו זקוק למפתחות שאינם מוקצה, ינער את כל הצרור.

חוטים המונחים על גבי הבגד

חוטים וקשקשים על הבגד: חוטים המונחים על גבי הבגד וכן קשקשים הנמצאים עליו מותר להסירם ואין בזה איסור מלבן, משום שדברים אלו אינם תחובים בבגד רק מונחים על גביו (רמ"א ס' שב סעי' ב ומ"ב שם ס"ק ז, ראה ארחות שבת פ"ג סעי' כד).

המנער טל מעל בגד: כתב השו"ע (ס' שב סעיף א) המנער טלית חדשה, שחורה, מן הטל שעליה, חייב, שהניעור יפה לה כמו כיבוס. והוא שמקפיד עליה שלא ללבשו בלא נייעור.

לנער בגד שירדו עליו גשמים: וכתב הרמ"א וכ"ש שאסור לנער בגד שנער במים או שירדו עליו גשמים. ודוקא בבגד חדש שמקפיד עליו (כל בו).

בגד מקפיד עליו: כתב המ"ב (שם ס"ק ב) מה שכתב שמקפיד עליו הטעם דאז חשיבא הנייעור כמו הכיבוס, אבל אם אין דרכו להקפיד ולבושו לפעמים בלי לנער, מותר לנער אף לכתחילה.

בגד חדש: משמעות המשנה ברורה (בסי' שלו ס"ק יג) שלא דוקא בגד חדש אלא כל בגד שמקפיד עליו יש איסור כיבוס וע"ע בבה"ל.

בגד שיש עליו שלג

בגד שחור או כהה [וכן כובע] שיש על גביו טל או שלג שהחל להנמס, והאדם מקפיד שלא ללבוש את הבגד הזה בלי לנערו מהרטיבות שעליו, אסור לנערו בשבת, משום שהנייעור הזה מייפה את הבגד ומועיל לו כמו כיבוס (ע' לעיל דברי השו"ע ס' שב סעי' א ובה"ל שם ד"ה מן).

אבל מותר לנער שלג שעדיין לא נמס משום שדינו כמו חוטים המונחים על גבי הבגד שאין איסור להסירם (ע' לעיל, ארחות שבת (שם סעי' כו)).

הסרת בוץ יבש ממנעלים ובגדים

אסור להסיר בוץ או טיט יבשים שעל הבגדים או הנעלים משום איסור טוחן, שהסרתם כרוכה בטחינת העפר (שו"ע ס' שב סעי' ז).

ובמקום שיש בדבר משום כבוד הבריות מותר להסירם ע"י אמירה לנכרי (מ"ב שם ס"ק לו, ראה ארחות שבת פ"ה סעי' כד).

ניקוי נעלים

נעלים שהתלכלכו מבוץ או טיט יש אופנים שאסור לנקותם ויש אופנים שמותר לנקותם וכדלהלן:

אם הבוץ כבר התייבש: אסור להסירו מהנעל משום איסור טוחן (וכנ"ל).

ניקוי נעלים אם הבוץ עדיין לח

ליתן נעל תחת זרם מים: מותר לשרות את הנעל במים או ליתן

בכף החיים ס' שב ס"ק ח ובן איש חי פ' ויחי ש"ב, שכתבו שיש איסור מדינא וז"ל בן איש חי (שם סעי' ח) אסור לנער בגד שחור חדש מן האבק שעליו אם מקפיד שלא ללבשו בלתי נייעור.

⁵ שיטת הרמ"א שטוב לחוש וכן הגר"ז (שב סעי' ג) כתב שטוב לחוש וכדברי הרמ"א, ולפי דבריו ודאי אין בזה מצות תוכחה, שייכול לסמוך על דברי הרמ"א. וע' בערוך השולחן (שם סעי' ג) שכתב והנה לדינא וודאי אנו צריכים לחוש לכל הפירושים ומיהו העיקר לדינא כפר"ח שהנייעור הוא מן הטל שכן פסקו הטור והשו"ע וזהו דעת רוב הפוסקים.

ולכן אם זה במקום רבים צריך לשקול היטב מחמת טעמים הנ"ל ולכאורה אין להוכיחו, רק בינו לבין עצמו (ע' לעיל מספר החסידים), הנכון (לנוהגים כהמ"ב) להפנות תשומת לבו לדברי המ"ב שעכ"פ אינו ראוי לעשות כן [והכל לפי הענין, המבייש והמתבייש].

² ז"ל בה"ל ס' שב סעי' א ד"ה ועין "באופן המותר להסיר ממנו האבק כגון בבגד ישן או אינו מקפיד". ובענין זה בבה"ל ד"ה עליה (שם סוף סעי' א), וכן בבה"ל (שם ד"ה י"א) וכן ע' בה"ל ד"ה לחוש שהביא שאין אנו בקיאים בגדר בגד חדש.

ומה שכתבנו לעיל הוא ע"פ מה שנקטו מחברי זמננו שיש איסור בכל בגד שמקפיד עליו כמשמעות המ"ב ס' שלו ס"ק יג שכתב וז"ל 'אפילו באופן שמצד הכיבוד בעצמם אין בהם איסור, כגון בבגד ישן שאין מקפיד עליו וכמבואר לעיל ס' שב סעי' א בהגה"ה. וע"ע בבה"ל (שם סעי' ז סוף ד"ה הדר) דכתב "דוקא בחדתי בדאופן אחר אין דרך בני אדם להקפיד".

וכתב הערוך השולחן (שם סעיף ג) שביאור דברי הגמ' כן הוא שבגדים אדומים ולבנים או שחורים ישנים מסתמא אין מקפידים עליהם לנערן מן הטל אבל אם ידוע לנו שמקפידים לנערן וודאי אסור כמו בשחורים חדשים, כשידוע שאינו מקפיד דמותר כמו כן להיפך.

³ וכתב הטעם בשער הציון (שם) דהוי מלאכה שאצ"ל ומשום כבוד הבריות שלא לילך בבגדים מלוכלכים התיירו שבות דשבות.